

Status of civil society and non-governmental actors in public policy in Iran (2005-2013)

Nadia Agharezaei Tarkhorani¹, Ali Mohseni², Mohammad Hassan Ellahi Manesh³

1. Student of General Politics, Qom Azad University, Qom, Iran

2. Assistant Professor of political science, Qom Azad University, Iran. (*Corresponding author*):
dr.amohseni@gmail.com

3. Assistant Professor of Political Science, Qom Azad University, Qom, Iran.

Received: 10 October 2018; **Revised:** 21 March 2019; **Accepted:** 29 April 2019

Abstract

Civil society and nongovernmental actors in the new age have played a significant role in political scene and they are effective factors in management and administration of society, as well as effective tool for influencing the behavior and performance of the state, especially in rationalizing of state power. The explanation of the status of civil society and non-governmental actors in the public policy of the ninth and tenth government has been considered as a research goal. The main argument of this article is that in the ninth and tenth governments, civil society and non-governmental actors have been marginalized in public policy and have limited role and participation. In this research, it has been tried to analyze the position of the mentioned institutions in the public policy making of the ninth and tenth governments in the framework of the institutional model, and in two areas of domestic and foreign policy, using a descriptive-analytical method and collecting information in a library.

Keywords: Civil society, Discourse centered justice, Governmental organizations, Public policy.

جایگاه جامعه مدنی و کنشگران غیردولتی در سیاستگذاری عمومی ایران (۱۳۹۲-۱۳۸۴)

نادیا آقارضایی طرخورانی^۱، علی محسنی^۲، محمدحسن الهی منش^۳

۱. دانشجوی رشته سیاستگذاری عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قم، قم، ایران.

۲. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قم، قم، ایران. (نویسنده مسئول): dr.amohseni@gmail.com

۳. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قم، قم، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۷/۱۸؛ تاریخ اصلاح: ۱۳۹۸/۰۱/۰۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۲/۰۹

چکیده

جامعه مدنی و کنشگران غیردولتی در عصر جدید از بازیگران مهم صحنه سیاسی و به عنوان یکی از عوامل مؤثر در مدیریت و اداره جامعه نقش مهمی ایفا کرده و همچنین به صورت ابزاری مؤثری برای تأثیرگذاران بر رفتار و عملکرد دولت به ویژه در عقلانی‌کردن قدرت دولتی عمل می‌کنند. تبیین جایگاه جامعه مدنی و کنشگران غیردولتی در سیاستگذاری عمومی دولت نهم و دهم به عنوان هدف این پژوهش مدنظر قرار گرفته است. استدلال اصلی این مقاله این است که در دولت نهم و دهم جامعه مدنی و کنشگران غیردولتی در سیاستگذاری عمومی به حاشیه رانده شدند و از نقش و مشارکت محدودی برخوردارند. در این پژوهش سعی شده است با روش توصیفی - تحلیلی و گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای، جایگاه نهادهای یادشده در سیاستگذاری عمومی دولت‌های نهم و دهم در چارچوب مدل نهادی، و در دو حوزه سیاست داخلی و سیاست خارجی تجزیه و تحلیل شود.

واژگان کلیدی: جامعه مدنی، سازمان‌های دولتی، سیاستگذاری عمومی، گفتمان عدالت‌محور.

مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری با عنوان «جایگاه جامعه مدنی و کنشگران غیر دولتی در سیاست گذاری عمومی ایران (۱۳۷۶-۱۳۹۴)» است.

مقدمه

جامعه مدنی به عنوان نهادی میانجی میان فرد و حکومت در چارچوب تجزیه و تحلیل سیاست عمومی قابل توجه است، از آن لحاظ که نخست تأثیر این جامعه خودسامان بر فرایند سیاستگذاری را مورد اهتمام قرار می‌دهد، دوم جایگاه مردمی دولت و نقش حمایت‌کننده ملت از حکومت، در نیل به اهداف از پیش تعیین‌شده را که همانا «خیر عمومی» است، تبیین می‌کند، و سوم، پویایی سیاست‌های متکی به حمایت قاطبه مردم را مورد تأکید قرار می‌دهد. مشارکت فعال مردم در روند تصمیم‌گیری و نظارت مستمر آنان بر اعمال دولت از طریق نهادهای جامعه مدنی بیان‌کننده پویای سیاست عمومی و رابطه تنگاتنگ توسعه سیاسی و فرایند سیاستگذاری است. در این زمینه سیاست از جنبه‌ای پویا نگریسته می‌شود، زیرا احزاب و گروه‌های ذی‌نفوذ، انجمن‌ها و سندیکاها در تحول آن نقش دارند و می‌توانند روند و کارکرد آن را اصلاح کنند. این اثرگذاری در دو عرصه داخلی و خارجی تجلی می‌یابد (دهشیری، ۱۳۷۸، ص ۱۲).

مقاله حاضر این پرسش را مطرح می‌کند که جامعه مدنی و کنشگران غیردولتی در سیاستگذاری عمومی دولت‌های نهم و دهم از چه نقش و جایگاهی داشته‌اند؟ فرضیه مقاله بیان می‌کند جامعه مدنی و کنشگران غیردولتی در قالب مدل نهادی در سیاستگذاری عمومی دولت‌های یادشده از نقش و مشارکت محدودی برخوردار بوده‌اند. برای پاسخگویی به این پرسش و عملیاتی‌کردن فرضیه، پژوهش حاضر در چند بخش سازماندهی شده است. در بخش نخست، مبانی نظری سیاستگذاری عمومی در دولت نهم و دهم که برگرفته از مدل نهادی است بیان خواهد شد. در بخش دوم شاخص‌های جامعه مدنی در این دولت‌ها و در بخش سوم نیز جایگاه جامعه مدنی و کنشگران غیردولتی در سیاستگذاری عمومی دولت‌های یادشده ارزیابی خواهد شد که از بین حوزه‌های مختلف سیاستگذاری حوزه سیاست داخلی از جمله فرهنگی، زنان، اقتصادی و همچنین، سیاست خارجی دولت عدالت‌محور مورد تأکید قرار گرفته است.

مبانی نظری

سیاستگذاری عمومی

سیاستگذاری عمومی عمل دولت‌ها را مطالعه و تحلیل می‌کند. سیاستگذاری عمومی در واقع، تجلی اداره حکومت در عمل است، که آن‌ها را می‌توان به عنوان مجموعه‌هایی ساختاری و مرتبط متشکل از مقاصد، تصمیم‌ها و اعمالی که قابل نسبت به اقتدار عمومی در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی هستند، در نظر گرفت (ملک‌محمدی، ۱۳۸۳، ص ۱۷).

جامعه مدنی

جامعه مدنی ناظر بر سازمان‌ها، نیروها، اجتماعات مستقل متکثر و متنوعی است که ضمن استقلال از دولت، رابطه میان حاکمان و مردم را تنظیم، تعدیل و مشروعیت می‌دهد. این تشکل‌ها مجرای ورود شهروندان به عرصه یا حوزه سیاست هستند یا می‌توانند باشند (ازغندی، ۱۳۸۵، ص ۷). در فرایند تکاملی مفهوم جامعه مدنی، دولت دیگر حد و مرز جامعه را تعیین نمی‌کند، بلکه مشروعیت نظام سیاسی به رضایت دیگران بستگی دارد. در نتیجه، حوزه مستقلی از رویه‌ها، حقوق و شأن اجتماعی شکل می‌گیرد (چاندوک، ۱۳۷۷، ص ۲۹). کارگزاران درون جامعه مدنی عبارت‌اند از نیروها، گروه‌ها، جنبش‌های اجتماعی، نهادها، سازمان‌ها، گروه‌های فشار انجمن‌ها و نمایندگان آن‌ها (بشیریه، ۱۳۸۵، ص ۳۲۲).

مدل نهادگرایی

تا مدت‌ها، نهادهای حکومتی، کانون اصلی علوم سیاسی محسوب می‌شدند، و علوم سیاسی، به شکل سنتی، به معنی مطالعه نهادهای حکومتی بود. به طور کلی، فعالیت‌های سیاسی پیرامون نهادهای حکومتی معینی مانند مجلس، ریاست جمهوری، دادگاه‌ها، دیوان‌سالاری‌ها، ایالت‌ها، شهرداری‌ها و غیره متمرکز است. ریاست‌گذاری عمومی به وسیله این نهادها به طور اقتدارآمیزی، تعیین، اعمال و اجرا می‌شود. همچنین، ارتباط بین سیاست‌گذاری عمومی و نهادهای حکومتی بسیار نزدیک است. به عبارت دقیق‌تر، هر سیاست زمانی تبدیل به سیاست‌گذاری می‌شود که

تصویب شده، عملیاتی شود و چند نهاد حکومتی آن را اجرا کنند (فروزنده دهکردی و وجدانی، ۱۳۸۸، ص ۴۵).

این مدل بیان می‌کند رابطه بین سیاست عمومی و نهادهای دولتی بسیار نزدیک است و یک سیاست تا زمانی که بعضی نهادهای دولتی اتخاذ، اجرا و به پیش نبرند، تبدیل به سیاست عمومی نمی‌شود. نهادهای دولتی به سیاست عمومی سه ویژگی می‌دهند: ابتدا به سیاست‌ها مشروعیت می‌بخشند؛ دوم، سیاست‌های دولت فراگیر است و به همه مردم جامعه اشاعه می‌یابد و در نهایت، اینکه دولت اعمال اجبار را در جامعه به انحصار خود دارد و قادر است ناقضان سیاست‌ها را به جزای خود برساند. از این رو، این توانایی دولت است که برای اداره کل جامعه سیاست‌هایی را تصویب می‌کند (قلی‌پور و غلام‌پورآهنگر، ۱۳۸۹، ص ۸۶). حکومت با تصویب سیاست‌ها، کل جامعه را اداره می‌کند و کاربرد مشروع اعمال زور را به انحصار خود در می‌آورد تا افراد و گروه‌ها تشویق شوند ترجیحات خودشان را در قالب سیاست‌ها وضع کنند (دای، ۱۳۸۷، ص ۴۶).

گفتمان احمدی نژاد

با انتخاب محمود احمدی‌نژاد به ریاست جمهوری در سال ۱۳۸۴ چرخش اساسی در گفتمان دولت ایران در سیاست داخلی و خارجی به وجود آمد. گفتمان جدید بسیار و متفاوت، حتی متعارض از گفتمان قبلی بود، خاتمی تلاش کرد اصل دموکراسی را در داخل پیاده کند و همزمان اصول نظری خود را مطابق با ارزش‌های جهانی حاکم تطبیق دهد در این دوره باور بر این بود که رویکردهای قبلی نتوانسته‌اند منافع جمهوری اسلامی ایران را تأمین کنند. احمدی‌نژاد در تبلیغات انتخاباتی خود شعارهایی را مطرح کرد که بسیار متفاوت از دو دوره انتخاباتی قبلی بود. مردم‌گرایی، عدالت اجتماعی و وفاداری بی‌دریغ به شهیدان و انقلاب و جنگ، بنابراین، وی رجعتی به روزهای اول انقلاب داشت. احمدی‌نژاد و حامیانش، عدالت اجتماعی را به عنوان عنصر اساسی میراث خمینی یا اصول انقلاب اسلامی مطرح کردند و خودشان را اصول محور یا «اصولگرا» نامیدند، به این معنا که به طور کامل به اصول اولیه انقلاب وفادار مانده‌اند (جوانزاد، ۱۳۹۲، ص ۸۶). طرفداران این رویکرد متأثر از خرد فردی به جای خرد جمعی هستند و وفاداری

به نظام را برای حفظ قدرت مناسب می‌دانند و به حاکمیت اسلام، استقلال، عدالت، آزادی و مردم‌سالاری در قالب اهداف فراملی باور دارند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹، صص ۲۳۴-۲۳۵).

شاخص‌های جامعه مدنی

شاخص‌های جامعه مدنی عبارت‌اند از آزادی مطبوعات، تقویت و تنوع احزاب سیاسی، گسترش سازمان‌های غیردولتی، کاهش اندازه دولت، شفافیت و پاسخگویی دولت در برابر شهروندان، که در مقاله حاضر سه شاخص انتخاب و در دولت نهم و دهم بررسی می‌شود.

تقویت نهادهای مدنی

احمدی‌نژاد توانست با در دست گرفتن دال عدالت و تأکید بر ملزومات اقتصادی و اجتماعی آن از جمله مردم‌داری، محرومیت‌زدایی، مبارزه با فقر، فساد و تبعیض، ساده‌زیستی، پاسخگویی در صحنه داخلی و تأکید بر مقوله استکبارستیزی و حمایت از مستضعفین عالم در چارچوب عدالت محوری در صحنه بین‌المللی، دوباره برخی شعارهای کلیدی گفتمان انقلاب اسلامی را احیا کند. این دوره نظرات مختلف و متفاوتی درباره حزب و دموکراسی خواهی عجین شده است. یکی از معروف‌ترین و در عین حال مهم‌ترین اظهارات رئیس و سایر کارگزاران سیاسی دولت نهم، که از هنگام تبلیغات انتخاباتی، جسته و گریخته از آنان شنیده شده است؛ تأکید بر حمایت‌نکردن احزاب سیاسی کشور از منتخب نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری و در نتیجه عدم تعهد و امداری دولت نهم و سپس دهم نسبت به آنها است. این اظهارات زمانی جدی‌تر به نظر رسید که هم سخن با برخی چهره‌های شاخص حامی دولت، وزاری سیاسی کابینه نیز در برنامه‌های اعلامی و همچنین اظهارنظرهای علنی خود، آنجا که بحث از تشکل‌ها و نهادهای غیردولتی و لزوم مشارکت آنها در سازوکارهای سیاسی کشور به میان می‌آمد، ضمن توجه بسیار کم به مقوله حزب و احزاب سیاسی، از لزوم تقویت نهادهای مذهبی و انقلابی مانند روحانیت، بسیج، نمازهای جمعه و پایگاه‌های موجود در مساجد به عنوان جایگزینی برای احزاب یاد می‌کردند. همچنین، دولت نهم اساس حرکت تعاملی خود با جامعه را، بر به‌کارگیری روش‌ها و شیوه‌های جلب حداکثری آرا و مواجهه رودررو و مستقیم با توده سازماندهی نشده، مردم یا حمایت متقابل

سازمان‌های غیررسمی، یا به ظاهر غیرسیاسی، اما دارای کارکردهایی کاملاً سیاسی قرار داده است (شورچی، ۱۳۹۵، ص ۱۵۱).

دولت نهم که در سال اول خود باتوجه به اینکه در بودجه سال ۸۴، اعتبار یارانه احزاب پیش‌بینی شده بود، در آن سال یارانه یادشده را پرداخت کرد، اما در بودجه سال‌های ۸۶ تا ۸۸ اعتبار در این زمینه حذف شد.

دولت نهم واسطه‌گری و وکالت احزاب به عنوان جایگزینی ملت را پروژه‌ای ناپسند خواند و بر حذف واسطه‌ها یعنی احزاب در مناسبات دولت و ملت و اصالت تعیین سرنوشت ملت تأکید کرد. اعتقاد دولت نهم به احزاب سیاسی این بود که احزاب و واسطه‌ها مرکز فرماندهی غوغاسالاری بوده و باید این گونه مراکز غیرقانونی اعلام شده و از صحنه سیاست حذف شوند (مرکز پژوهش اسناد ریاست جمهوری، ۱۳۸۷، ص ۱۷).

احمدی‌نژاد با تفسیر خاصی که از وحدت دیانت و سیاست می‌کند، به نحوی نهاد سیاست را در نهاد دین منحل می‌کند و به این ترتیب برای مساجد، هیئت‌های مذهبی و حوزه‌های علمی کارکرد و نقش حزبی قائل می‌شود (حجاریان، ۱۳۷۹، ص ۱۲۴).

کاهش فساد و افزایش شفافیت

در دولت نهم و دهم بوروکراسی به شدت فربه‌تر شد. دولت از طریق حجم وسیع استخدام و گسترش عریض و طویل بوروکراسی، بیش از پیش بزرگ و حداکثری شد. بر این اساس، می‌توان به سخنان عضو کمیسیون برنامه و بودجه مجلس استناد کرد که می‌گوید ۲۰۰ هزار سازمان برخلاف قانون در دولت‌های نهم و دهم ایجاد شدند و علاوه بر آن ۴۲۲ هزار نفر بدون رعایت هرگونه تشریفات مانند آگهی استخدام و برگزاری آزمون استخدام شدند. غلامعلی جعفرزاده ایمن‌آبادی در گفت‌وگو با خانه ملت، در تشریح گزارش عسگری آزاد جانشین معاون توسعه مدیریت و سرمایه انسانی رئیس جمهور در نشست غیرعلنی مجلس، گفته بود که جذب حدود ۴۵۰ هزار نفر در دو دولت گذشته بدون ضوابط و براساس رابطه بوده است (شورچی، ۱۳۹۵، ص ۱۴۹).

سازمان بین‌الملل شفافیت در گزارش سال ۲۰۰۹ خود، میزان ادراک فساد اداری ۱۸۰ کشور جهان را بررسی کرد و برای چنین فسادی در ایران شاخص ۱/۸ را در نظر گرفت که با چنین امتیازی ایران با کشورهای برون‌دی، گینه، گینه استوایی، ترکمنستان و هائیتی در مکان ۱۶۸ جهان قرار گرفت. این سازمان، گزارش خود را بر پایه ارزیابی از فساد دولتی تنظیم می‌کند. شاخص‌های تعیین این فساد، اختلاس، رشوه‌گیری، خرید و فروش پست‌های دولتی، رشوه‌پذیری دستگاه قضایی، فساد مالی در میان سیاستمداران و مقام‌های دولتی، مقابله کافی یا ناکافی با مواد مخدر و غیره است (شورچی، ۱۳۹۵، ص ۱۵۳).

آزادی مطبوعات

در دولت‌های نهم و دهم اگر چه این موضوع بین مسئولان و دولت مطرح بود که از هیچ روزنامه ای شکایت نمی‌کنیم، حتی شکایات دولتی را پس می‌گیریم. اما در این دوره برخی مطبوعات توسط هیئت نظارت بر مطبوعات وابسته به وزارت ارشاد دولت نهم توقیف شدند. در حالی که در دوره خاتمی توقیف‌ها توسط قوه قضاییه انجام می‌گرفت و هیئت نظارت به تذکر یا در موارد حاد به معرفی نشریه‌ای که از نظر آنان متخلف بود، به دادگاه اکتفا می‌کرد، اما باروی کار آمدن دولت نهم، هیئت نظارت بر مطبوعات نیز به عنوان یکی از نهادهای توقیف‌کننده مطبوعات عمل کرد (گرمابی، ۱۳۹۲، ص ۹۷). در این دوره همچنین، درب انجمن صنفی روزنامه نگاران هم بسته شده است و فعالیت‌های آنکه تنها نهاد صنفی و نظارتی مطبوعات بوده، تعطیل شده است (گرمابی، ۱۳۹۲، ص ۱۳۸).

جایگاه جامعه مدنی و کنشگران غیردولتی در دولت احمدی‌نژاد

در حوزه سیاست داخلی

در این دوران به دلیل تفکرات احمدی‌نژاد مبنی بر خودمحموری و بی‌توجهی به افکار دیگران نه تنها نهادهای مدنی به حاشیه رانده شدند، بلکه ایشان تصمیم‌هایی اتخاذ کردند که بر خلاف نظر نهادهای رسمی بود.

۱. ادغام وزارتخانه‌ها بدون هماهنگی با مجلس

۷ تیرماه سال ۱۳۹۰ دولت دهم با قید دو فوریت لایحه ادغام وزارتخانه‌های صنعت و بازرگانی در یکدیگر را به مجلس ارائه کرد. بحث ادغام وزارتخانه‌ها از اواخر اردیبهشت سال ۱۳۹۰ مطرح شد، علاوه بر وزارتخانه‌های صنایع و بازرگانی که دولت خواستار ادغام آن‌ها شده بود، دولت قصد داشت دو وزارتخانه کار و رفاه را باهم، وزارتخانه‌های نفت و نیرو را باهم و وزارتخانه‌های راه و مسکن را نیز با یکدیگر ادغام کند که لایحه ادغام وزارتخانه‌های راه و مسکن در خرداد ۱۳۹۰ به مجلس ارائه شد و به قانون تبدیل شد. لایحه ادغام وزارتخانه‌های رفاه و کار نیز در ۷ تیر ۱۳۹۰ همراه با لایحه وزارتخانه‌های بازرگانی و صنایع به مجلس ارائه شد و لایحه ادغام وزارتخانه‌های نفت و نیرو هم به علت مشخص بودن مخالفت مجلس با آن، هیچگاه به مجلس ارائه نشد.

۲. انتشار نامه رهبری، نشن روز پس از صدور

ظهر روز جمعه دوم خردادماه، پایگاه اینترنتی حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، در اولین اظهار نظر رسمی، نامه رهبر انقلاب خطاب به احمدی‌نژاد را منتشر کرد (خبرگزاری مهر، ۲۰ مردادماه ۸۸). این نامه که به دست‌خط شخص رهبری نوشته شده بود، امضای آن ۲۸ تیر ۸۸ را نشان می‌داد. رهبری در این نامه از رئیس‌جمهور این چنین خواسته بودند: «لازم است انتصاب مزبور ملغی و کان لم یکن اعلام گردد» (سپهر، ۱۳۹۶، ص ۹۶).

۳. عزل و نصب‌های نامتعارف

عزل متکی

واژه سنگالیسم یا سنگالیزاسیون یک واژه برآمده از نحوه عملکرد دولت احمدی‌نژاد در عزل و نصب وزرا و مسئولان دولتی بوده است. اصل این واژه نسبت به سنگال، کشوری در غرب آفریقا است. وجه تسمیه به این واژه آن است که متکی وزیر خارجه دولت احمدی‌نژاد در سال ۱۳۸۹ بود متکی از سال ۱۳۸۴ وزیر خارجه دولت‌های نهم و دهم بود که به ناگهان هنگامی که در سفری رسمی به سنگال مشغول به کار بود، برکنار شد. البته بعدها احمدی‌نژاد دلایلی برای این

عزل ناگهانی ذکر کرد که متکی این توجیه جدید را اهانتی به خود و تشویش اذهان عمومی و قابل تعقیب قضایی اعلام کرد (سپهر، ۱۳۹۶، ص ۱۱۶).

جدا از درست یا نادرست بودن عزل وزیر خارجه، اما نوع و شیوه عزل متکی و مواردی شبیه به این، یک نوآوری اهانت‌آمیز در عرصه سیاسی کشور و متزلزل کردن جایگاه وزارت و مشاغل سیاسی مهم در نظام جمهوری اسلامی بود و تلقی و احساس عموم مردم و نخبگان از چنین عزلی، خوشایند نبود (سپهر، ۱۳۹۶، ص ۱۱۷).

عزل پورمحمدی وزیر کشور

با وجود اطلاع اجمالی پورمحمدی از عزل خود، اما در سطح رسانه‌ای دولت به‌صراحت آن را انکار کرد؛ هنگامی که خبر این عزل منتشر شد سخنگوی دولت مدعی شد که این خبر دروغ است و آن را دروغ ۱۳ خواند، اما هنوز چند روزی نگذشته بود که پورمحمدی بر کنار شد (سپهر، ۱۳۹۶، ص ۱۱۸).

عزل وحیده دستجردی

خانم دستجردی نیز به رغم تعریف و تمجیدهای فراوان احمدی‌نژاد و تأکید معاون اول رئیس جمهور بر بودن این وزیر تا پایان کار دولت دهم، ناگهان عزل شد (سپهر، ۱۳۹۶، ص ۱۱۸).

عزل محسنی اژه‌ای وزیر اطلاعات

بنا بر اخبار منتشرشده، عزل آقای اژه‌ای و صفار هرندی بر اساس مخالفت با مشایی بوده است، به نحوی که بعد از اتمام جلسه‌ای که با اظهارات و رفتارهای مشایی و ماجرای معاون اولی وی مخالفت می‌شود، خبردار می‌شوند که عزل شده‌اند (سپهر، ۱۳۹۶، ص ۱۴۹).

در حوزه فرهنگ

پس از انتخابات نهمین دوره ریاست جمهوری و حاکم شدن گفتمان پایبندی به اصول و ارزش‌ها در دستگاه‌های اجرایی، رویکرد فرهنگی کشور نیز تغییر کرد و دیدگاه‌های ارزش‌مدار و انقلابی رئیس جمهور دولت نهم در دستگاه فرهنگی کشور تسری یافت.

۱. ستاد عاشورائیان فجرآفرین

در پی دستور ریاست جمهور مبنی بر برنامه‌ریزی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی سمت تعظیم و تکریم شعائر اسلامی و تعمیق و ترویج معارف برخاسته از مکتب سرخ حسینی و نیز نقش آفرینی مؤثر دولت در ارتقای فرهنگ عزاداری و کمک‌های فرهنگی به هیئت‌های عاشورایی در سال ۸۴ ستادی با عنوان «عاشورائیان فجرآفرین» در سطح عالی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تشکیل شد.

در این راستا، برنامه‌های متنوعی شامل اجرای آیین‌های عاشورایی در سالن‌های نمایش، اجرای تئاترهای فاخر دینی و عاشورایی، فراخوانی ملی تصویرگری و مسابقه طرح‌های گرافیکی عاشورایی، اجرای کنسرت سمفونی هلال کاروان در تالار وحدت و اجرای نوحه‌های معروف عاشورایی و مسابقه بزرگ کتابخوانی با مضامین عاشورایی از جمله فعالیت‌های این ستاد به شمار می‌آید (حجتی‌پور، ۱۳۹۵، ص ۱۰۹).

۲. ساماندهی گلزار شهدای سراسر کشور

در بیست و ششمین جلسه شورای هماهنگی و نظارت بر امر ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، در مرداد ۸۸ و در راستای ترویج فرهنگ ایثار و شهادت به مقوله بهره‌برداری فرهنگی و معنوی از گلزار شهدا مصوبه‌ای به تصویب رسید. این مصوبه برای ارج‌نهادن به عواطف و احساسات خانواده‌های معظم شهدا و بهسازی، زیباسازی و ساماندهی گلزار شهیدان سراسر کشور بود.

۳. برجسته‌سازی خطر ناتوی فرهنگی در شورای فرهنگ عمومی

شورای فرهنگ عمومی، ضمن تأکید بر تداوم مطالعه و بازشناسی مواضع فرهنگی غرب در قبال انقلاب اسلامی در راستای برجسته‌سازی موضوع و افزایش حساسیت‌های عمومی نسبت به پدیده ناتوی فرهنگ که همزمان با تأکید مقام معظم رهبری در بیانات خویش بر این موضوع همواره مورد توجه بوده است و نیز در چارچوب «سیاست‌های مقابله با تهاجم فرهنگی» مصوب جلسات شورای عالی انقلاب فرهنگی، راهکارها و وظایفی را در قالب برنامه‌های عملیاتی به دستگاه‌های فرهنگی، علمی و آموزشی کشور ابلاغ می‌کند.

این مصوبه در ۳ فصل تبیین ناتوی فرهنگی به عنوان مسأله اجتماعی مورد تأمل نخبگان فرهنگی، تبلیغ عمومی موضوع ناتوی فرهنگی به عنوان توطئه‌های استکباری برای تخریب فرهنگ عمومی کشور، نظارت و پیگیری ۳۴ ماده در جلسه ۴۸۷ مورخ ۸۷/۵/۲۲ به تصویب شورای فرهنگ عمومی رسیده است (حجتی‌پور، ۱۳۹۵، صص ۱۱۱-۱۱۵).

در حوزه زنان

تعداد زیادی از فعالان زنان ایران در سال ۸۵ با همگرایی با هم «کارزاری» به نام «کمپین یک میلیون امضاء برای تغییر قوانین تبعیض آمیز» به راه انداختند که می‌توان آن را گسترده‌ترین و مشکل‌ترین حرکت جنبش زنان ایران در تاریخ یک‌صدساله خود دانست.

کمپین خواستار تغییر هر گونه قانون تبعیض‌آمیز علیه زنان بود. حقوق برابر برای زنان در ازدواج، حق برابر در طلاق، لغو قانون چندهمسری و صیغه، تغییر سن مسئولیت کیفری به ۱۸ سال برای دختران و پسران، حق انتقال تابعیت زنان به فرزندان خود، دیه برابر برای زنان، حق ارث برای زنان، اصلاح قوانینی که تسهیل‌کننده قتل‌های ناموسی است، حق شهادت برابر و ... از جمله این قوانین بود.

با برگزاری مراسم افتتاحیه کمپین مخالفت شد و بسیاری از اعضای کمپین (بیش از ۴۰ نفر) احضار، بازجویی و بازداشت شدند.

از اتفاقات دیگر این دوره تاریخی بازداشت ۳۳ نفر از فعالان و روزنامه‌نگاران حوزه زنان در ۱۳ اسفند سال ۸۵ بود. این زنان به دلیل تجمع در مقابل دادگاه انقلاب تهران بازداشت شدند. علت تجمع آن‌ها اعتراض به روند برخورد با فعالان زن عنوان شده بود. در روزهای بعد از این وقایع چند سازمان غیردولتی مربوط به فعالان زنان نیز پلمپ شدند.

در سال ۸۱ مرکز فرهنگی زنان یکی از فعال‌ترین گروه‌ها بود. این مرکز با ادغام مراسم روز جهانی زن و جنبش افتتاح اولین کتابخانه ویژه زنان توانست بسیاری از گروه‌های پراکنده فعالان زن را در یکجا گرد آورد (سرمدی، ۱۳۸۹، ص ۲۷۸).

در حوزه اقتصاد

گفتمان اصول‌گرایی عدالت خواه و نحوه عملکرد دولت نهم توسط صاحب‌نظران کشور مورد ارزیابی انتقادی بسیاری قرار گرفته است. این ارزیابی‌ها بیشتر صبغه اقتصادی دارد و معمولاً مدیریت ضعیف اقتصادی دولت نهم و تورمزایی سیاست‌ها و برنامه‌های این دولت نقد شده است. در حقیقت، دال «عدالت گستری» و دال «پیشرفت» آن هم بیشتر از جنبه مادی و معیشتی ارزیابی شده است.

در سال ۱۳۸۵ نامه ۵۰ اقتصاددان به رئیس‌جمهور حول موضوعات و انتقاداتی مانند پایبند نبودن دولت نهم به قواعد حکمرانی خوب، نامساعد کردن فضای سرمایه‌گذاری و محیط کسب‌وکار، افزایش بی‌رویه واردات، اتخاذ سیاست مالی انبساطی، سیاست پولی انبساطی و نرخ تورم بالا، بحران در بازار سرمایه و وضعیت نابسامان نظام بانکی و همچنین نامه دیگری که در سال ۱۳۸۶ توسط ۵۷ نفر از اقتصاددانان که در چهار محور سیاست‌های پولی و بانکی، سیاست‌های تجاری دولت، رویکرد دولت در قبال سیاست‌های اجرایی اصل ۴۴ و سیاست‌های مالی دولت نهم (اخوان کاظمی، ۱۳۸۸، ص ۲۲۸)، مبین انتقادات کارشناسان اقتصادی از عملکرد دولت است. مجموعه کارگزاران دولت نهم، به دیدگاه‌های انتقادی پاسخ‌هایی داده‌اند و از عملکرد و برنامه‌های اقتصادی عدالت‌محورانه خود دفاع کرده‌اند. رئیس‌جمهور، افرادی را که اجرای طرح تحول اقتصادی را انتخاباتی می‌دانند، افراد غرق در حزب و گروه توصیف کرده و می‌افزاید: «اگر این‌طور است اجازه بدهید دیگران رأی بیاورند، ولی حتی اگر یک روز از دولت نهم باقی مانده باشد، این طرح باید اجرا شود» (حجتی‌پور، ۱۳۹۵، صص ۱۰۲-۹۹).

در سیاست خارجی

کاهش نقش جامعه مدنی موجب تحقق جهت‌گیری‌های رادیکال و افراطی (مقابله‌جویی) می‌شود، اما بالندگی جامعه مدنی موجب نضج و شکل‌گیری استراتژی معتدل، همکاری‌جویانه و صلح‌آمیز می‌شود، بدین معنا که سیاست‌ها و خط‌مشی‌های مبتنی بر تشنج‌زدایی در عرصه سیاست خارجی اتخاذ می‌شود. بازبودن سیاستگذاری خارجی به سمت تقاضاها، مطالبات، حمایت‌ها، پشتیبانی

افکار عمومی که توسط جامعه مدنی هدایت و انتقال می‌یابد، باعث می‌شود حداکثر رایزنی و تبادل نظر پیرامون آن سیاست از طرف تشکل‌ها و نهادهای واسط صورت گیرد و سیاستی سنجیده‌تر ارائه شود.

پس از انتخاب محمود احمدی‌نژاد به عنوان رئیس جمهوری اسلامی ایران و به تبع آن حاکمیت گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور، سیاست خارجی ایران در عین تداوم نظری و عملی دستخوش تغییر و تحولات چشمگیری شد و به طوری که در چارچوب اصول بنیادین و مبانی ثابت سیاست خارجی جمهوری اسلامی، الگوی رفتاری و دیپلماسی آن دگرگون شد و گفتمان ارزش‌محور جای خود را به ایدئولوژیک عمل‌گرا داد (جوانزاد، ۱۳۹۲، ص ۱۱۲).

در چارچوب گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور و جهت‌گیری عدم تعهد تجدیدنظرطلب نوعی سیاست خارجی فعال شکل گرفت که الگوی رفتاری و رویه تعاملی نوینی در پیش گرفت، این سیاست از یک‌سو باعث تعدیل الگوی مناسبات با غرب به معنای تشدید جنگ سرد با آمریکا و بازنگری روابط نزدیک با اروپا شد (ازغندی، ۱۳۸۵، ص ۲۰۰).

تأکید بر سیاست نگاه به شرق یکی از رویکردهای مهم در سیاست خارجی دولت‌های نهم و دهم بود (آدمی، ۱۳۸۹، ص ۱۰۱).

این دوره از سیاست خارجی در قالب گفتمان ایدئولوژیک ارزش‌محور قرار می‌گیرد. این گفتمان براساس آموزه‌ها و موازین اسلامی و تحقق آرمان‌ها و ارزش‌های اسلامی تنظیم شده و تلقی و برداشت تصمیم‌گیرندگان و مجریان سیاست خارجی تمامی ایدئولوژیک است. رویکرد ارزش‌محور اصول سنتی و انتزاعی و ارزش‌های اخلاقی مبتنی است و دایره وظیفه آن فراتر از منافع ملی است (فلاحی، ۱۳۸۶، ص ۸۱).

منوچهر محمدی (۱۳۸۷) معتقد است از زمان تصدی مقام ریاست جمهوری در ایران توسط احمدی‌نژاد مانند حوزه داخلی، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نیز شرایط نوینی را تجربه کرد. اگر محور اهتمام دولت‌های پیشین به ویژه در دوره‌های ریاست جمهوری هاشمی و خاتمی بر کاستن تنش‌ها و تأکید بر تعامل و گفت‌وگوی سازنده با غرب بود، در دولت نهم که با عنوان

اصولگرایی عدالت محور متمایز می‌شد، در دکترین تعامل سازنده را در راستای اعتراض به نظم موجود بین‌المللی و ارتقای جایگاه کشور در منطقه و نظام بین‌الملل پیش روی خود قرار داد. وی دکترین تعامل سازنده را به عنوان اتخاذ سیاسی فعال، پویا، تأثیرگذار، جهت‌دار با آگاهی و شناخت دقیق از معاملات سیاسی جامعه بین‌المللی، خروج از جایگاه متهم و قرارگرفتن در جایگاه مدعی، ورود به عرصه سیاست جهانی به عنوان کنشگری قدرتمند با عبور از عرصه تنش‌زدایی تعریف کرد. دکترین تعامل سازنده پیرو تلقی ناعادلانه بودن نظم موجود بین‌الملل، جمهوری اسلامی ایران را به دلیل بهره‌گیری از جایگاه تاریخی، اولویت ژئوپلیتیک و ویژگی‌های ارزشی الهام‌بخش انقلاب اسلامی، پیشگام و پیشرو در ارائه دستور کار برای تغییر معادلات و مناسبات ناعادلانه فعلی می‌داند و از این رو، الزام به بهره‌گیری از توانایی‌های سایر مناطق و سطوح در راستای نیل به اهداف ملی دارد (جوانزاد، ۱۳۹۲، ص ۸۶). می‌توان این دوره از سیاست خارجی ایران را در چارچوب اصولگرایی عدالت‌محور قرار داد. در گفتمان اصولگرایی، ارزش عنصر کانونی هویت‌بخشی به جمهوری اسلامی ایران عدالت است (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۶، ص ۲۳۳).

از آنجا که سیاست خارجی هر کشور بازتاب نمادینی از سیاست‌های داخلی است، از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر سیاست خارجی احمدی‌نژاد، خلیقات، تفکر و شکل‌گیری این تفکرات در قالب گفتمان دولت نهم است که حاصل از گفتمان اصول‌گرایی است.

براساس مبانی و اصول روابط بین‌الملل و سیاست خارجی، فرایند تصمیم‌گیری و مرحله اجرایی تصمیم‌ها به شدت از متغیرهای ذهنی-عینی-بوروکراسی، داخلی و خارجی تأثیر می‌پذیرند. در حالی که در ایران، واقعیتی انکارپذیر است که اکثر تصمیم‌های مهم در حوزه روابط خارجی زاییده سلايق و تصمیم‌گیری‌های شخص رئیس‌جمهور است و در انتصاب مجریان اصلی وزارت امور خارجه نقش تعیین‌کننده دارد. برای مثال فراخواندن حدود ۴۰ سفیر جمهوری اسلامی ایران از کشورهای متعدد اروپایی به تهران در آغاز به کار دولت احمدی‌نژاد، و جایگزین کردن آنان با شخصیت‌های جدید یا گماردن خزایی از وزارت امور اقتصاد و دارایی به جای محمدجواد ظریف با سابقه چندین‌ساله دیپلماسی در سازمان ملل متحد، یا جایگزین کردن علی لاریجانی

به‌جای حسن روحانی، و سعید جلیلی به‌جای لاریجانی و ده مورد دیگر، همه حکایت از نقش مستقیم رئیس‌جمهور در انتصاب‌های مأموران عالی‌رتبه وزارتی دارد (ازغندی، ۱۳۸۹، ص ۱۳۵).

نتیجه‌گیری

ویژگی‌های فردی و پشتوانه گفتمانی احمدی‌نژاد از مهم‌ترین موارد مؤثر بر اتخاذ تصمیم‌ها در عرصه سیاستگذاری عمومی بوده است. به طوری که ویژگی شخصیتی احمدی‌نژاد از جمله خودمحوری و اتکاء به نظرات خویش و بی‌توجهی به نظرات نخبگان و رد خرد جمعی باعث شده بود که از خرد جمعی و مشورت با اهل‌خبره کمتر بهره‌برد و نه تنها در زمان ایشان احزاب، جامعه مدنی و کنشگران غیررسمی در سیاستگذاری به حاشیه رانده شوند، بلکه در برخی موارد بی‌توجه به نظرات نهاد رهبری و دیگر نهادهای رسمی تصمیم‌هایی اتخاذ کرده و آن‌ها را اجرا کنند. از جمله اقدامات ایشان در این زمینه می‌توان به موارد بی‌توجهی به نظر کارشناسان در برنامه طرح تحول اقتصادی، عزل و نصب‌های نامتعارف در وزاتخانه‌ها (عزل متکی، پورمحمدی، وحیده دستجردی و محسنی اژه‌ای)، منحل کردن سازمان برنامه، اختلاف و درگیری با قوای دیگر و برخی نهادها، دخالت در مصوبات مجلس بعد از تأکید شورای نگهبان، ادغام وزارتخانه‌ها بدون هماهنگی با مجلس اشاره کرد.

منابع

۱. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۸۸). گفتمان عدالت در دولت نهم. معرفت سیاسی، ۲، ۲۰۲-۲۴۳.
۲. آدمی، علی (۱۳۸۹). راهبرد نگاه به شرق در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران: دیدگاه‌ها، زمینه‌ها و فرصت‌ها. مطالعات سیاسی، ۲(۷)، ۹۷-۱۲۶.
۳. ازغندی، علیرضا (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی ایران. تهران: قومس.
۴. ازغندی، علیرضا (۱۳۸۹). چارچوب‌ها و جهت‌گیری‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. تهران: نشر قومس.
۵. بشیریه، حسین (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی سیاسی. تهران: نشر نی.
۶. جوانزاد، سمانه (۱۳۹۲). بررسی مقایسه‌ای گفتمان سیاست خارجی ایران. دوران ریاست جمهوری آقایان خاتمی و احمدی‌نژاد. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته روابط بین‌الملل، رشته دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
۷. چاندوک، نیرا (۱۳۷۷). جامعه مدنی و دولت (کاوش‌هایی در نظریه سیاسی). ترجمه فریدون فاطمی و وحید بزرگی، تهران: نشر مرکز.
۸. حجاریان، سعید (۱۳۷۹). جمهوریت: افسون‌زدایی از قدرت. تهران: طرح نو.
۹. حجتی‌پور، علیرضا (۱۳۹۵). بررسی تأثیر گفتمان فرهنگی دولت‌ها بر سیاست فرهنگی مقایسه دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، دانشکده علوم سیاسی.
۱۰. دای، تامس (۱۳۸۷). مدل‌های تحلیل سیاستگذاری عمومی. مطالعات راهبردی، ۱۱(۱)، ۴۳-۷۴.
۱۱. دهشیری، محمدرضا (۱۳۷۸). تأثیر جامعه مدنی در سیاستگذاری خارجی جمهوری اسلامی ایران. اطلاعات سیاسی - اقتصادی، ۱۴۵ و ۱۴۶، ۱۲-۲۸.
۱۲. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۸۶). ضرورت و الزامات منطقه‌گرایی در تحقق برتری منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران، نگرش راهبردی، ۸۷، ۵۷-۸۸.

۱۳. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۸۶). ضرورت و الزامات منطقه‌گرایی در تحقق برتری منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران. نگرش راهبردی، ۸۷، ۵۷-۸۸.
۱۴. سپهر، محمدمهدی (۱۳۹۶). بررسی مبانی فکری و عملکردی دولت نهم و دهم. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، دانشکده علوم سیاسی.
۱۵. سرمدی، پرستو (۱۳۸۹). بررسی مقایسه‌ای گفتمان رسمی در مورد زنان و گفتمان نشریات و تشکل‌های غیردولتی زنان (دوره زمانی ۱۳۸۴-۱۳۵۷). پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته مطالعات زنان، دانشگاه الزهرا، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی.
۱۶. شورچی، حافظ (۱۳۹۵). مقایسه رویکرد توسعه‌ای دولت‌ها در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۲-۱۳۷۶). رساله دکتری، رشته علوم سیاسی - جامعه‌شناسی سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم سیاسی.
۱۷. فروزنده دهکردی، لطف‌اله، و وجدانی، فؤاد (۱۳۸۸). سیاستگذاری عمومی چیست. مجله سیاسی-اقتصادی، ۲۷۰-۲۶۹، ۱۸۰-۲۰۷.
۱۸. فلاحی، سارا (۱۳۸۶). بررسی مقایسه‌ای دیپلماسی هسته‌ای دوران ریاست جمهوری محمد خاتمی و محمود احمدی‌نژاد، پژوهشنامه علوم سیاسی، ۲(۱)، ۵۳-۸۶.
۱۹. قلی‌پور، رحمت‌اله، و غلام‌پورآهنگر، ابراهیم (۱۳۸۹). فرایند سیاستگذاری عمومی در ایران. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۲۰. گرمایی، صفدر (۱۳۹۲). بررسی توسعه سیاسی در دوران ریاست جمهوری احمدی‌نژاد. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته علوم سیاسی، دانشگاه یزد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
۲۱. مرکز پژوهش‌های اسناد ریاست جمهوری (۱۳۸۷). دولت اقدام. تهران: نشر جمهور ایران.
۲۲. ملک‌محمدی، حمیدرضا (۱۳۸۳). مدرس و سیاست‌گذاری عمومی. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

References

1. Adami, A. (1389). The strategy of looking at the East in Islamic Republic of Iran Foreign Policy: Views, backgrounds, and opportunities. *Political Studies*, 2 (7), 97-126. [in Persian]
2. Akhavan Kazemi, B. (1388). Justice discourse in the ninth government. *Political Maarifat*, 2, 202-243. [in Persian]
3. Azqandi, A. (1385). An Introduction to Sociology of Iran Policy. Terhran: Qomes Publication. [in Persian]
4. Azqandi, A. (1389). *Frameworks and ORIENTATIONS of Islamic Republic of Iran Foreign Policy*. Tehran: Qomes Publication. [in Persian]
5. Bashiriyeh, H. (1385). *Political sociology*. Tehran: Ney Publication. [in Persian]
6. Chandok, N. (1377). Civil Society and government (an investigation in political theory). *Translation of Fereidon Fatemi and Vahid Bozorgi*, Tehran: Markaz Publication. [in Persian]
7. Dai, T. (1387). The analysis models of public policy making. *Strategic Studies*, 11 (1), 43-74. [in Persian]
8. Dehghani Firozabadi, S. J. (1386). The necessity and requirement of regionalism in realizing regional supremacy. *Strategic Attitude*, 87, 57-88. [in Persian]
9. Dehqani Firozabadi, S. J. (1386). The Necessity and requirement of regionalism in realizing regional supremacy. *Strategic Attitude*, 87, 57-88. [in Persian]
10. Dehshiri, M. (1387). The impact of civil society in foreign policy-making of Islamic Republic of Iran. *Economic-Policy Information*, 145 and 146, 12-28. [in Persian]
11. Fallahi, S. (1386). *The Comparative Study of Nuclear Diplomacy in the Presidential Terms of Khatami and Ahmadinejad*. [in Persian]
12. Frozandeh, L. (1388). What is Public Policy-making. *Political- Economic Journal*, 269-270, 180-207. [in Persian]
13. Garmabi, S. (1392). *The review of political development in presidential terms of Ahmadinejad*. M.A. Thesis. Yazd University, Literature Faculty. [in Persian]
14. Hajarian, S. (1379). *Republicanism; repulsion of power*. Tehran: Tarhenew. [in Persian]
15. Hojatipor, A. (1395). *The study of the impact of government's cultural discourse: the comparison between the governments of Khatami and Ahmadinejad*. Islamic Azad University in Qom, Political Sciences Faculty. [in Persian]
16. Javanzad, S. (1392). *The comparative study of foreign policy discourse in Iran*. for the Presidency of Mr. Khatami and Ahmadinejad. M.A Dissertation, Tehran University, Faculty of Law and Political Sciences. [in Persian]
17. Malek Mohammadi, H. R. (1383). *Modarres, and public policy-making*. Tehran: Centre of Islamic Revolution Documents. [in Persian]
18. Qolipor, R., & Qolampor Ahangar, E. (1389). *The process of public policy making in Iran*. Tehran: Research Centre of Islamic Consultative Assembly. [in Persian]
19. Research Centre of President (1387). *Action government*. Tehran: Iran's Jomhor Publication. [in Persian]

20. Sarmadi, P. (1389). *The comparative study of formal discourse about women and discourse of non-governmental publications and non-governmental organizations for women* (in period of 1384-1357). Al-Zahra University, Social and Economic Sciences Faculty. [in Persian]
21. Sepehr, M. M. (1396). *The study of the ninth state's intellectual and functional foundations*. Qom Islamic Azad University, Political Sciences Faculty. [in Persian]
22. Shorchi, H. (1395). *The comparison of states' developmental approach in Islamic Republic of Iran* (1376-1392). Allameh Tabatabaee University, Political Sciences Faculty. [in Persian]